

Etniczno - o przemianach społeczeństw narodowych, red. Maria Szymeja, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków 2008, ss. 478

Zjawisko etniczności to jeden z najciekawszych w toków badawczych dla socjologów, antropologów i kulturoznawców ostatniego półwiecza. W epoce postępującej globalizacji, liberalizacji rynków międzynarodowych oraz nieustannej ruchliwości przestrzennej ludności ponowoczesnego świata, kwestie etniczne wciąż fascynują zarówno badaczy terenowych jak i teoretyków.

Niezależnie od przekonań kulturowych i ideologicznych przyszłych odbiorców, książka pt. *Etniczno - o przemianach społeczeństw narodowych* pod redakcją Marii Szymeji jest niepodważalnym impulsem dla kolejnych dyskusji oraz rozważań na temat aktualnych badań nad szeroko rozumianym pojęciem etniczności w skali Polski i świata. Publikacja ta, jest interesującym zbiorem, dedykowanym jednemu z najbardziej znanych badaczy etniczności i wielokulturowości w Polsce, jakim jest Grzegorz Babiński. Wśród najważniejszych zainteresowań naukowych i badawczych jubilat, które ewoluowały na przestrzeni kilkunastu ostatnich lat, znajdują się dylematy tożsamościowe na poziomie etnicznym, religijnym i narodowym, a także metodologia nauk społecznych. To właśnie te nurtu badawcze stały się podstawą dla wyodrębnienia głównych części omawianej publikacji.

Wprowadzenie do książki, będące przyczynkiem do biografii Grzegorza Babińskiego, pomija niestety rzeczową prezentację struktury omawianych w dalszych częściach książki zagadnień. Książka podzielona została na pięć głównych części. Pierwsza dotyczy mniejszości kulturowych, poczynając od społeczeństw tradycyjnych do ponowoczesnych. Część rozpoczyna tekst Janusza Muchy, który przedstawia losy mniejszości kulturowych w dobie transformacji ustrojowej i kształtowania się demokracji w Europie środkowo-Wschodniej.

Artykuł ten został osadzony teoretycznie i w swojej treści nawiązuje do wybitnych teorii socjologicznych XX wieku, sformułowanych między innymi przez Roberta Dahla, Martina Lipseta, Louisa Wirtha i wielu innych. Ta wielowymiarowa analiza uwiadomienia czytelnikowi złożoność przemian zachodzących w wyniku procesu demokratyzacji, zarówno na płaszczyźnie polityczno-kulturowej, jak również społecznej, którym poddane zostały państwa Europy środkowo-Wschodniej w dobie tworzenia się nowego, demokratycznego porządku społecznego.

W kolejnym tekście pierwszej części, w pamięci Andrzej Kapiszewski zaprezentował problemy narodu w odniesieniu do Zatoki Perskiej. W swojej analizie wykazuje, że polityka wobec obywateli oraz imigrantów w tym rejonie świata jest silnie determinowana zarówno przez władze państwowe, jak i przez mechanizmy umoliwiającej naturalizację ludności. Poziomą demokratyzacji oraz wpływ organizacji międzynarodowych, propagujących poszanowanie praw obywatelskich na całym świecie, determinują stopień otwartości społeczeństwa i państwa wobec imigrantów.

Kolejne dwa teksty dotyczą genezy narodu ukraińskiego a także nowych wyzwań stojących przed nim w XXI wieku. Włodzimierz Pawluczuk koncentruje się na historycznym procesie kształtowania się narodu ukraińskiego w starożytności i średniowieczu, podkreślając przy tym rolę wiadomego zakłamania historii, które jest wynikiem teorii tworzonych na rzecz określonych ideologii. Dariusz Wojakowski dokonuje analizy kilku wybranych aspektów relacji etnicznych pomiędzy polską a ukraińską ludnością pogranicza w ostatnim dziesięcioleciu. Autor, odwołując się do publikacji Grzegorza Babińskiego z roku 1997, prezentuje relacje polsko-ukraińskie w trakcie transformacji systemowej, wskazuje na nowe kierunki wspólnej polityki obu państw a także na znaczenie współczesnych

wydarzeń łączących przedstawicieli obu narodowości (np. kryzys rosyjski z 1998 roku, Pomarańczowa Rewolucja z 2004 roku). Punktem wyjścia Wojakowskiego jest zdefiniowanie pojęcia „pogranicza polsko-ukraińskiego” (s. 73), które według autora, w ostatnich latach nie jest już tylko determinowane przez geograficzne powiązania pomiędzy Ukraińcami a Polakami, ale także jest rezultatem „odnawiania się” (s. 74) polsko-ukraińskich stosunków w sferze świadomościowej. Autor w sposób rzetelny przedstawia różnice w stanie badań nad problematyką polską-ukraińską, zestawiając m.in. wyniki badań socjologicznych przeprowadzonych przez Grzegorza Babińskiego z najnowszymi publikacjami i danymi.

Kolejnym artykułem ujętym w pierwszej części książki są rozważania Ewy Nowickiej na temat znaczenia tradycji i nowoczesności we współczesnej Mongolii. Według autorki „Mongolia jest jednym z krajów, w których zderzenie tradycji i nowoczesności odbywa się w sposób wyjątkowo spektakularny i zarazem [...] bezkonfliktowy” (s. 85). Rewolucja, która dokonała się w tym państwie w ciągu ostatnich szesnastu lat, pokrzepiona demokratyzacją, nie spowodowała, według Nowickiej, zaniku wartości tradycyjnych wśród Mongołów. Artykuł zaprezentowany został w formie raportu z wyników badań terenowych, których głównym problemem badawczym był wpływ systemu edukacji na wartości tradycyjne i nowoczesne wśród młodych Mongołów. Wnioski z badań pokazują, że stosunek do tradycji w społeczeństwie mongolskim wciąż ma charakter przede wszystkim bezrefleksyjny. Podczas badań stwierdzono również, że w społeczeństwie mongolskim pierwiastki nowoczesności i wartości tradycyjnych przeplatają się nawzajem.

Ostatnim artykułem w pierwszej sekcji książki, jest tekst odnoszący się do zbiorowości montrealskich Żydów. Marta Kijewska-Trembecka, przeanalizowała rozwój żydowskiej grupy etnicznej w Kanadzie na przestrzeni kilku ostatnich stuleci. Wnioski płynące z tego artykułu świadczą o dużo wyższym stopniu zamożności współczesnych, żydowskich mieszkańców Montrealu w porównaniu z przeciętną klasą średnią tego miasta. Według analiz autorki, przedstawiciele mniejszości żydowskiej są zdecydowanie lepiej wykształceni w porównaniu z resztą społeczeństwa, a „niemal 30% z nich należy do co najmniej jednej organizacji filantropijnej” (s. 112). Sukces montrealskich Żydów oprócz jawnego wymiaru finansowego widoczny jest również w ich bogatym życiu kulturalnym, religijnym i społecznym, co, według autorki, jest najbardziej obiektywnym wskaźnikiem statusu i pozycji w społeczeństwie wypracowanej na przestrzeni wielu lat przez mniejszość żydowską. Pierwsza część książki jest najobszerniejsza ze wszystkich, a jej tematyka w sposób najbardziej wiarygodny koresponduje z tytułem omawianej publikacji.

Kolejny, wyodrębniony segment książki nosi tytuł „Tożsamość religijna a tożsamość etniczna”. Jego tematyka odnosi się przede wszystkim do religijnych wyznaczników etniczności. Część tą inauguruje tekst Ireny Borowik, będący poszukiwaniem modelu, mogącego opisać znaczenie tożsamości i religii w odniesieniu do biografii. Autorka zauważa, że zarówno pojęcie tożsamości, religii jak i biografii to podstawowe, nieodzowne elementy współczesnych badań nad etnicznością, w związku z czym należy w sposób odpowiedni zaprezentować ich znaczenie podczas analiz socjologicznych. Tożsamość, według autorki, nie zawsze jest wynikiem uświadomionej odrębności kulturowej, podobnie jak biografia wielokrotnie nie jest adekwatnym obrazem życia jednostki, aczkolwiek są to pojęcia znacznie bliższe człowiekowi niż religii.

W kolejnym tekście ks. Roman Dzwonkowski prezentuje destrukcyjny wpływ działań władz państwowych ZSRS na Kościół katolicki na dawnych ziemiach wschodnich I i II Rzeczypospolitej. Autor przedstawia bilans strat poniesionych przez Kościół katolicki w czasie istnienia ZSRS. Optymistycznym akcentem według ks. Dzwonkowskiego, jest wciąż relatywnie wysoki wyraz poczucia moralnego wśród tradycyjnych zbiorowości ludności katolickiej na ziemiach zachodnich obecnej Białorusi i Ukrainy.

Wątek Kościoła katolickiego jest również tematem rozważań Katarzyny Sztop-Rutkowskiej, która wraz ze współpracownikami (Radosławem Poczykowskim i Beatą Borawską) opisuje zjawisko integracji narodu polskiego po śmierci Jana Pawła II. Jest to analiza dyskursu medialnego, będąca pewnego rodzaju odzwierciedleniem reakcji Polaków jako narodu na śmierć papieża. Według autorki, „zjawisko tworzenia wspólnoty narodowej w kontekście śmierci Jana Pawła II wydaje się być raczej graniczne, zawieszane pomiędzy epoką romantyzmu a ponowoczesnością” (s. 155). Zdaniem Sztop-Rutkowskiej

jest to być może ostatni zryw romantyczny polskiego społeczeństwa po czasach Solidarności i walki z komunistycznym reżimem. Zryw ten jest jednak charakterystyczny dla fazy ponowoczesności, kiedy to integracja i więzi narodowe nie są tak często eksponowane, a wspólnota narodowa „nie jest już czymś oczywistym, niekwestionowanym i wyraźnie funkcjonującym w polskiej rzeczywistości” (s. 156). Autorzy artykułu podkreślają również znaczenie „nieładu aksjologicznego” (s. 156) polskiego społeczeństwa, który objawia się tęsknotą za zjednoczoną wspólnotą narodową. Dużą rolę w kształtowaniu polskiej świadomości narodowej odgrywają również media, których obecność wpływa na postawy obywateli i jest swoistym mechanizmem przypominającym narodowi o ważnych momentach w jego dziejach. Kult papieża – bohatera zbiorowego, umożliwia Polakom identyfikację z człowiekiem, który stał się symbolem narodowych cech i dał im poczucie wyjątkowości.

W części drugiej znalazł się również tekst Ewy Michny, dotyczący relacji pomiędzy etnicznością, a religią wśród Rusinów Karpaccich. Autorka, opierając się na analizie egzemplifikacyjnej pokazuje, że związek między religią, a etnicznością jest w dużej mierze zdeterminowany poprzez historyczną zmienność oraz przez różnice pomiędzy miejscem zamieszkiwania grup mniejszościowych, które w dość istotny sposób determinowały przynależność religijną.

Niepodważalną rolę odgrywają również liderzy etniczni, którzy dostrzegają znaczenie religii w kształtowaniu świadomości etnicznej. Wnioski płynące z analizy autorki pokazują, że religia nie jest już wyznacznikiem jednoznacznie scalającym zbiorowość Rusinów Karpaccich, gdyż zarówno Cerkiew greckokatolicka, jak i prawosławna nie może być dziś uważana za kościół narodowy tejej mniejszości. Autorka wskazuje na dynamiczny charakter przemian religijnych zachodzących w badanej społeczności, podkreślając, że znaczenie religii postrzegane jest coraz rzadziej w sposób dogmatyczny na rzecz rozumienia jej jako pewnego rodzaju nośnika tradycji i historii kultury rusińskiej.

Ostatnim artykułem tej części jest opracowanie Anny Reczyńskiej, która analizuje relacje pomiędzy francuskojęzycznymi a anglojęzycznymi wyznawcami Kościoła rzymskokatolickiego w Kanadzie na początku XX wieku. Autorka wskazuje na językowe determinanty zróżnicowania wśród katolików w Kanadzie, które wpływały na poczynania duchowieństwa w pierwszych dwóch dekadach XX wieku. Problem szkół dwujęzycznych oraz rozbieżności w traktowaniu religii pomiędzy francuską, a angielską częścią społeczeństwa kanadyjskiego, stał się osią niezgody, powodującą nasilenie się konfliktów pomiędzy obiema grupami językowymi.

Trzecia część książki poświęcona została dylematom współczesnej wielokulturowości. Większość artykułów tu prezentowanych ma charakter teoretyczny, są one próbą wyjaśnienia znaczenia wielokulturowości dzisiejszego świata w kontekście najnowszych trendów w analizach etniczności, jako zjawiska ponadczasowego.

W pierwszym artykule Janusz Majcherek zastanawia się nad mitem wielokulturowości, jako pewnego rodzaju ideału dzisiejszych społeczeństw. Według autora, większość miast i regionów dzisiejszej Polski, tudzież świata, namiętnie odkrywa i wielbi swoją przeszłość historyczną oraz wielokulturowość, która często jest elementem zamierzchłej przeszłości, sprawnie wykorzystywanej na „potrzeby teraźniejszości: budowania genealogii i tożsamości” (s. 193). Autor udowadnia, że mit homogeniczności kulturowej silnie propagowany w Polsce w czasach komunistycznych stracił rację bytu ze względu na swoją wysoką „ekskluzywność i konfliktogenność” (s. 200). Nie jest w stanie spełniać licznych potrzeb kulturowych, przez co traci znaczenie wraz z pojawieniem się mitologii wielokulturowości – „koherentnej i inkluzyjnej” (s. 200), która może zawierać w sobie inne mity kulturowe i nie powoduje konfliktu między nimi. Autor nadaje wielokulturowości znaczenie wartości „wykorzystującej i zaspokajającej uniwersalne ludzkie potrzeby w dobrym celu” (s. 202).

Nowy ład międzykulturowego współżycia, proponuje z kolei w swoim artykule Andrzej Sadowski, który dowodzi, „że w społeczeństwie zróżnicowanym kulturowo, wyczerpały się możliwości dalszego żywiołowego kształtowania się stosunków międzynarodowych” (s. 203). Według autora konieczne jest wypracowanie odpowiednich mechanizmów współpracy, wspierających dialog międzykulturowy. Istotną rolę w kształtowaniu się nowego ładu kulturowego odgrywa instytucjonalizacja struktur etniczno-kulturowych, które podtrzymują i scalają określone mniejszości, powodując zaniechanie działań na rzecz dialogu i integracji ogólnospołecznej. Według Andrzeja Sadowskiego, warunkiem niezbędnym dla zaistnienia dialogu międzykulturowego jest szerzenie się wartości demo-

kratycznych w społeczeństwie, zapewniających wolność i swobodę działania człowieka oraz możliwość jego organizowania się. Kolejnym warunkiem podtrzymującym dialog powinny być: „nieakceptacja dyskryminacji społecznej, akceptacja partnerstwa kultur, relatywizm kulturowego” (s. 214) oraz szeroko pojmowanego pluralizmu kulturowego w społeczeństwie. Ostatnim warunkiem sprzyjającym dialogowi międzykulturowemu jest, według autora, wyzbycie się stereotypów kulturowych, co jest pewnego rodzaju oczekiwaniem z każdej ze stron dialogu.

„Czy etniczność można sobie dobrać?” (s. 218) Na to pytania w kolejnym artykule rozdziału trzeciego, próbuje odpowiedzieć Andrzej A. Zięba. Autor zastanawia się, czy etniczność można sobie przywdziać, przyswoić niezależnie od pochodzenia. Poprzez interesujące historyczne przykłady, Zięba pokazuje, że tego rodzaju praktyki wielokrotnie zdarzały się w przeszłości. Tzw. „kostium etniczny” (s. 232) pełni, według autora tekstu, również funkcje legitymizującą, która umożliwia staranie się o stanowiska społecznie doniosłe, a także może być płaszczyzną ochronnym w sytuacji niestannych prześladowań, bądź niemożności odnalezienia własnego miejsca w kulturze macierzystej.

Ostatni z artykułów trzeciej części, przygotowany przez Victora Greene’a, przybliży czytelnikowi tematykę szeroko pojmowanych zależności pomiędzy muzyką, a ludzkimi zachowaniami w Ameryce w czasach społeczeństwa przemysłowego. Zmiany demograficzne, a także silny rozwój technologiczny, doprowadziły według autora do specyficznych zmian w sektorze muzyki rozrywkowej, znanych od tamtych czasów jako *Tin Pan Alley*. Głównym celem tego skomercjalizowanego sektora muzycznego było wyprodukowanie jak największej ilości popularnych, dobrze sprzedających się utworów muzycznych, niezależnie od ich walorów artystycznych. Spowodowało to, że z czasem coraz większa ilość elementów kultury imigrantów, była przemykana do kręgu muzyki popularnej, odpowiednio przetwarzana i wprowadzana na rynek. Typ muzyki niewyrafinowanej, wpadającej w ucho, stał się wkrótce motorem napędowym amerykańskiego rynku muzycznego. Artykuł jest zbiorem ciekawych konstatacji na temat tworzenia się jednego z podstawowych dziś elementów rzeczywistości społeczeństwa amerykańskiego, jakim jest przemysł muzyczny oraz wpływu mniejszości etnicznych na ten rynek.

Część czwarta omawianej książki dotyczy migracji i oparta jest w większości na konkretnych, demograficznych przykładach ruchliwości społecznej.

Pierwszy artykuł, opracowany przez Adama Walaszka, dotyczy pojęcia diaspor. Autor wskazuje, że obecnie termin ten „traktuje się bardziej inkluzywnie” (s. 261) niż kilka dekad temu, co jest użyteczne zarówno podczas analiz migracji, jak i samej etniczności. Walaszek prezentuje typologie diaspor, wyróżniając między innymi diasporę: ofiar, pracy, handlowe, imperialne, itp. Opisuje poszczególne z nich udowadniając, że dziś „demonstrowanie dumy etnicznej na zewnątrz stało się jednym z głównych celów diaspor” (s. 279).

Kolejne teksty omawianej części prezentują specyficzne przykłady migracji. Dorota Praszalowicz omawia polskie migracje do Berlina na przełomie XIX i XX wieku. Autorka oprócz ekonomicznych podkreśla również polityczne przyczyny tych migracji, takie jak: przeświadczenie o łatwości integracji polskich imigrantów w społeczeństwie niemieckim, imigracyjny charakter Berlina (imigranci rozbudowywali przez lata to miasto), a także założenie, w myśl którego diaspora Polaków w Berlinie różniła się znacząco od innych np. we Francji, Austrii czy też Anglii.

Hieronim Kubiak, przedstawia szkic biograficzny Eugeniusza Kusielewicza, zasłużonego działacza Fundacji Kościuszkowskiej, który w latach 1970–1980. wspierał Instytut Badań Polonijnych, a także samego Grzegorza Babińskiego podczas jego pierwszych etapów naukowej kariery, umożliwiając mu między innymi wyjazd zagraniczny do USA. Według autora omawianego szkicu biograficznego, Eugeniusz Kusielewicz nie miał dylematów tożsamościowych, akceptował zarówno świadomość bycia Amerykaninem, jak i swoje polskie pochodzenie uważając, że ma również obowiązki wobec Polski, miejsca jego rodziców. Mimo faktu, że artykuł ten porusza wątek emigracyjny, z pewnością lekko zaburza prezentację tematyki migracyjnej tej części książki, która odnosi się przede wszystkim do ruchliwości wertykalnej zbiorowości, a nie poszczególnych jednostek.

Losy emigrantów i imigrantów w Szwajcarii oraz ich historyczną genezę przedstawia Halina Florkowska-Francić. Autorka zarysowuje historyczne źródła migracji. Zastanawia się nad przyczynami masowych migracji w obrębie kraju szwajcarskiego. Za główne zajęcie emigrantów ze Szwajcarii w przedziale od XV do XVIII wieku, uważa przede wszystkim najemnictwo wojskowe. Kraj

ten charakteryzował się również bardzo wysokim odsetkiem bezrobotnych, co znacząco przyczyniła się do masowych migracji ekonomicznych. Kolejnym istotnym problemem pojawiającym się od XVI wieku, był fakt, że Szwajcaria stała „się krajem azylu dla protestantów z Włoch, Niderlandów, południowych Niemiec i z Francji” (s. 314–315), powodując z jednej strony „postawy solidarności i pomocy, z drugiej zaś nastroje ksenofobii” (s. 315). Masowa emigracja hugenotów do Szwajcarii, ze względu na ich wysoką wiedzę i umiejętności w zakresie techniki spowodowała wkrótce rozwój gospodarczy kraju, składającego się z coraz większej liczby cudzoziemców. Imigranci, zaczęli również sprawowanie władzy politycznej w najbardziej liberalnych kantonach. Tak więc, do I wojny światowej, Szwajcaria była jednym z głównych miejsc emigracji ludności europejskiej, zainteresowanej działaniami politycznymi, chęcią nauki na tamtejszych uniwersytetach oraz względami ekonomicznymi (16% ludności kraju stanowili cudzoziemcy). W czasie I wojny światowej odsetek migrantów znacznie się zmniejszył, co spowodowane było przede wszystkim mobilizacją sił w krajach macierzystych cudzoziemców. W okresie międzywojennym oraz podczas II wojny światowej nastąpił kolejny odpływ imigrantów z państwa szwajcarskiego, spowodowany bardziej restrykcyjną polityką migracyjną. Po wojnie, do czasów dzisiejszych liczba cudzoziemców w Szwajcarii rosła, przysparzając wielu ustawodawczych problemów.

W kolejnym artykule Janusz Pezda prezentuje trzy dokumenty pochodzących ze zbiorów biblioteki Czartoryskich w Krakowie, chcąc przybliżyć czytelnikowi relacje o „pierwszym dziesięcioleciu pobytu emigrantów polskich po powstaniu listopadowym w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej” (s. 330). Prezentowany materiał to list Feliksa Gwinczynskiego do Adama Czartoryskiego a także dwa listy do Jana Juszkiewicza, pisane przez ks. Ludwika Jerzykowica. Zdaniem autora te dokumenty są „jakby podsumowaniem losów Polaków w ciągu 10 lat po wylądowaniu na amerykańskiej ziemi” (s. 331). Pezda podkreśla również, że „wady narodowe doskwierały i naszym przodkom [...] gdyż kłótniwość, zapiekłe spory i osobiste animozje dominowały ponad dbałość o los wygnańców i wysiłki, których celem powinny być wspólne działania wszystkich emigrantów” (s. 331–332).

Ostatni artykuł tej części, o szczególnie nurtującym tytule „Polska księżniczka w Stanach Zjednoczonych”, został opracowany przez Małgorzatę M. Wawrykiewicz. Główną bohaterką artykułu jest Elżbieta Sapięha, a całość tekstu oparta jest na analizie listów, które w czasie pobytów w Stanach Zjednoczonych pisała do bliskich w Polsce. Analiza autorki skupia się na trzech podstawowych wątkach przygotowanych na podstawie zgromadzonego materiału archiwalnego: a) subiektywnej oceny bohaterki na temat Stanów Zjednoczonych, b) jej życia, pracy, nauki i rozrywki oraz c) zarysowania stosunku Elżbiety Sapięhy do tworzącej się w Polsce w owych czasach Young Women' Christian Association (YWCA), czyli organizacji „przygotowującej młodych ludzi do dorosłego życia” (s. 343), do której przekonała bohaterkę jej matka zabierając ją na jedno ze spotkań YMCA podczas pobytu w Stanach Zjednoczonych. Z listów wyłania się obraz Stanów Zjednoczonych jako państwa o m.in. wspaniałej opiece lekarskiej, w którym rozwój wsi jest zdecydowanie na niższym poziomie niż w ojczyźnie; gdzie w prasie dominującymi tematami są sport i skandale, gdzie partycypacja w wyborach jest mocno przeżywana i analizowana. Autorka przedstawia bardzo ciekawą analizę materiałów zastanych, dzięki czemu, podobnie jak w poprzednim artykule, czytelnik może pokusić się o wyłonienie własnych wniosków i analizę dostarczonego materiału.

Piąta, ostatnia część książki, nazwana „Meandry Pamięci Zbiorowej” jest zarazem najmniej obszerną ze wszystkich. Otwiera ją tekst Marcina Kuli, który traktuje o patriotyzmie w Polsce i na świecie, doszukując się pewnego rodzaju prognoz na podstawie analizy historii i zdarzeń współczesnych. Autor zastanawia się również nad szansami lansowanego obecnie w Polityce „Patriotyzmu Jutra” (s. 365), pokazując w jaki sposób zgrabnie wykorzystywać patriotyzm na własny użytek i jakie zagrożenia i rozczarowania może nieść takie działanie. Całość artykułu pisana w dość krytycznym klimacie, w bardzo interesujący sposób prezentuje tematykę patriotyzmu, którego dziś obywatel Polski uczy się dzięki różnego rodzaju akcjom prokurowanym przez rząd i wspieranym przez media. Marcin Kula w sposób bardzo swobodny mówi również o „rekonfiguracji historii” (s. 374), czyli próbie radykalnego odcinania się od komunizmu i od dziedzictwa komunistycznego, co w praktyce oznacza, że aktywność patriotyczna Polaków, może być odzwierciedleniem ich wielkości i determinacji w walce z dawnym systemem. Autor przewiduje odbudowę polskiego patriotyzmu,

nakierowanego „na to co własne” (s. 381). Wyraża również opinię, że w przyszłości ludzie nawet, jeśli będą coraz bardziej podobni do siebie, nie zatracą swoich wartości narodowych, które zawsze będą emanować podczas rywalizacji międzynarodowej – czy to sportowej, czy też innej.

Kolejny tekst ostatniej sekcji książki został przygotowany przez Jana Lencznarowicza. Tematem tego artykułu są analogie pomiędzy konferencją jałtańską z roku 1945 a monachijską z 1938 roku, wpisujące się w mit „zdrady polskiego sojusznika przez mocarstwa zachodnie” (s. 384) oraz jego wpływ na migracyjną aktywność Polaków pod koniec drugiej wojny światowej i w kilka lat po jej zakończeniu. Autor ukazuje oba wydarzenia jako wstydlive dla państw europejskich, z tą różnicą, że tylko jedno z nich zostało oficjalnie odrzucone (Monachium), drugie z „powodu oportunistycznego, tchórzostwa, pomieszania pojęć politycznych i moralnych” (s. 386), mimo swojego negatywnego wydźwięku, według emigracyjnych narratorów było pomijane w dyskursie politycznym a także dyplomatycznym państw zachodnich.

Ostatni artykuł tomu *Etniczność – o przemianach społeczeństw narodowych* to tekst przygotowany przez redaktorkę książki, Marię Szymeję. Autorka próbuje odpowiedzieć na pytanie: co? jak? i dlaczego ludzie przywołują ze swojej przeszłości? Szymeja, w pierwszej części swojego tekstu, wskazuje na trudności metodologiczne zarówno jeśli chodzi o badania socjologiczne, jak i historyczne, a także interpretacje i selekcję materiałów zastanych, podkreślając, że „odtworząc przeszłość zawsze mamy do czynienia z informacjami niepełnymi, przypadkowymi” (s. 401). W dalszej części tekstu autorka zastanawia się, dlaczego ludzie wspominają przeszłość, wskazując, że podstawowymi determinantami ludzkiej retrospekcji są przede wszystkim: poczucie zakorzenienia w danej kulturze, przynależności do określonych grup i m.in. „posiadanie znacznych przodków” (s. 402).

Prezentuje także analizę oraz wybrane zapisy dyskusji z forów internetowych dotyczących pamięci historycznej wśród społeczności śląskiej. Według autorki anonimowość, którą umożliwiają nowe narzędzia technologiczne, jak np. Internet, pozwalają nawet nieśmiałym osobom na uczestnictwo w bardzo emocjonujących dyskusjach. Główną tematyką analizowaną na podstawie dyskusji internetowych był spór o planowaną i częściowo budowaną obecnie metropolię *Silesia*¹. Większość internautów według autorki zdroworozsądkowo podchodziła do tematyki tego sporu, nie odwołując się do poglądów polityków, czy też wypowiedzi uczonych. Zdecydowanie najliczniejsza grupa Internautów powoływała się na „bardziej doświadczonych życiowo członków grupy” (s. 407). Szczególnie poważnym problemem dla Internautów jest możliwość połączenia zwaśnionych ze sobą największych miast śląskich i zagłębiowskich, takich jak np. Katowice i Sosnowiec. Autorka prezentuje poglądy kilku grup dyskusyjnych, które, podczas rozmów internetowych, wykazują wyraźną odrębność kulturową (np. w przypadku Katowic i Sosnowca) i gloryfikują cechy własnego regionu.

Książka pt. *Etniczność – o przemianach społeczeństw narodowych* z pewnością jest godna polecenia wszystkim czytelnikom zainteresowanym tematyką etniczności, migracji, w odniesieniu do przemian społeczeństw narodowych, a także dla osób zafascynowanych historią dawnych pokoleń. Dostarcza bardzo bogatego materiału dla przyszłych analiz i z pewnością dla wielu badaczy i czytelników może być motywacją do dalszych dyskusji i rozważań a także sporów. W książce czytelnik spotyka się zarówno z analizami socjologicznymi, politologicznymi, jak i historycznymi; zakres prezentowanej tematyki obejmuje materiał zebrany w wielu krajach europejskich i Ameryce Północnej. Każda z pięciu części prezentuje dość odmienną tematykę badawczą. Z tego też powodu, powinny być one poprzedzone odpowiednim wstępem opisującym główne wątki w niej zawarte. Dobór materiału prezentowanego w książce w małym stopniu odnosi się również do zmian zachodzących w epoce ponowoczesności, brakuje analiz związanych z wpływem postmodernizmu na wartości kulturowe i przejawy etniczności w nowoczesnych społeczeństwach. Nie mniej jednak książka z pewnością zainteresuje wielu badaczy prezentowanej w niej tematyki.

Jarosław Królewski

¹ Metropolia *Silesia* to projekt jednostki aglomeracyjnej łączącej 17 miast śląskich, współpracujących w ramach szeroko rozumianego rozwoju gospodarczego regionu a także jego promocji, poprzez realizację wspólnych planów inwestycyjnych (w dużej mierze opartych na środkach unijnych).